

СЕМЕЈСТВОТО И ХЕНДИКЕПИРАНОТО ДЕТЕ

По повод Меѓународната година на семејството, кое за жал често е придружено и со хендикепирано дете, двајца истакнати стручњаци - хуманисти, по тој повод, во Елаборатот: "Семејството и хендикепираното дете" го истакнале следното:

"Сите имаме семејства. Тие се големи, мали, со повеќе генерации, со еден родител, со двајца родители, со баби и дедовци. Живееме под еден или повеќе покриви. Семејството може да биде привремено, за две недели, а може да биде и вечно. Член на едно семејство се станува со раѓање, посвојување, заемно се заштитуваме и си влијаеме. Семејството е единка за себе, со сопствени вредности и квалитети што ги црпе од своите членови и од самото себе. Нашите семејства ги сочинуваат нашите соседства, пошироката заедница, државата и нацијата". *

Во сложеното милје на биолошки, социјални, културни и општествено-економски влијанија врз воспитувањето на детето, семејството има посебно значајна улога. Емотивната и физичката сигурност на сеуште нејакото суштество, ги крие фундаменталните потенцијали за неговото натамошно компетентно формирање. Семејството како прва и непосредна средина во која се доживуваат и манифестираат основните ставови за животот и светот, создава трајна ориентација за совладување на позитивните општествени норми и духовното богатство кај младите генерации што ќе послужи за нивната посигурна лична и општествена афирмација.

Семејството со хендикепирано дете има уште поголема улога, од причина што на овие деца им е потребна поголема поткрепа и поголема поддршка во животот. Растејќи во таа природна средина, детето најлесно може да го добие потребниот квантум на навики, умеења и знаења за полесно вклучување во вршењето на задачите поврзани со животот и работата.

На хендикепираното дете, уште повеќе му се потребни вредностите на семејството во задоволувањето за неговите специфични потреби и

* Peter Mittler and Helle Mittler: Familie and Disability, Occasional Papers Services, No. 1994.

умешноста во поттикнувањето и одржувањето на неговиот развој. Во таа смисла семејството мора и треба да биде фактор на рехабилитацијата, односно во професионалното оспособување и социјалната интеграција на овие лица и не треба ниту семејствата, ниту детето да се почувствуваат како виновници, односно казнети.

Но, тоа не значи дека не се зголемуваат обврските на семејството во однос на целокупната комуникација во средината како и во посебниот третман и соработка што е неизбежна со лекарите, дефектолозите, психолозите, воспитувачите и учителите во однос на помошта што треба да му се даде на детето, зависно од неговите психофизички способности.

Сето тоа мора да ги елиминира присутните ставови во однос на песимизмот што може да услови демобилизација во напорите за континуиран рехабилитационен третман. Многу е значајно семејството брзо да се прилагоди на создадениот амбиент со ваквото дете во кое ќе биде присутна посебна динамика и нешто модифициран режим на живеење.

Во врска со ова прашање има различни мислења. Додека едни тврдат дека односите во семејството битно не се разликуваат од оние што можат да бидат вообичаени, други пак сметаат дека односите во семејството со хендикепирано дете имаат далеку поразличен квалитет. Но, треба да се има предвид дека досегашните искуства од практичниот живот зборуваат дека состојбата во семејствата и положбата на хендикепираните деца во нив во голема мерка се разликуваат.

Реакциите на семејството при сознанието за хендикепираноста на детето

Со сознанието за хендикепираноста се појавуваат и првите тешкотии изразени во неизвесност и очекувања, бидејќи во поголем број случаи се потребни неколку месеци, а некогаш и години да се добие сигурна дијагноза дури кога се во прашање богати семејства, како и семејства со висок воспитно-образовен и културен статус.

Реакцијата на родителите во моментот на поставувањето на дијагнозата за хендикепираноста кај нивното дете е изразито индивидуална. Интензитетот одговара и манифестацијата варира во зависност од динамичките фактори: личностите на родителите, природата и брачните интеракции, родителските аспирации во однос на детето, девијантностите, социо-економските услови на кои им припаѓаат родителите итн.

Голем е бројот на психолошките реакции што се опишани во стручната литература, а од кои се најчести: чувство на вина, разни облици

на патолошка одбрана, фрустрација, лутење, срам, тага, разочарување, а некои автори на тоа додаваат: депресија, чувство на изолација, шок, фрустрација, чувство за вина, страв и чувство на вина при појавување желба детето да умре, страв од судбината на детето по смртта на родителите, губење на самопочитување, сочувство дека се неспособни да родат нормално дете, чувство на пораз и сл. Овие реакции не се јавуваат нужно, но се многу чести, па нивното отсуство е повеќе исклучок отколку правило.

Исто така значителен број семејства се оптоварени со дискриминација и несоодветна прифатеност како од соседствата така и од пошироката средина. Во тој контекст може да се рече дека во извесна смисла "хендикепираното дете значи хендикепирано семејство" (1). Но, тоа не значи дека треба да бидат амортизирани напорите за давање помош на семејството за најобјективно прифаќање и решавање на настанатите проблеми.

Оттука односот од членовите на поширокото семејство, пријателите и средината кон хендикепираното дете или на таков возрасен член во семејството, во голема мерка ќе зависи од вредностите и односот на заедницата во која живее. Таму каде што постои голема поддршка од страна на членовите на поширокото семејство или заедница, условите за вклучување на хендикепираното лице во секојдневниот живот се многу поповолни. Тоа може да се вклучи во повеќе обврски на семејството, особено оние што се секојдневни и поедноставни, што за родителите претставува посебна драгоценост.

Всушност и не мора да постојат големи разлики во семејното живеење ако хендикепираноста не е силно изразена. Голем број хендикепирани лица се успешно интегрирани во секојдневните текови на животот и рамноправно учествуваат во политиката, науката, уметноста итн. Меѓутоа, на семејствата каде што има хендикепирани лица, им е потребна посебна помош како од соседството, така и од пошироката општествена заедница. На тој начин можат да бидат ублажени определени состојби што се присутни во практичниот живот, како што се: нарушувањето на семејните односи, запоставувањето на другите деца во семејството, како и нивна изолација во средината, оттуѓување од соседите и роднините итн.

Имајќи го предвид сето тоа скоро сите истражувачи во оваа сфера укажуваат дека се присутни тешкотии (во помала или во поголема мерка) врзани за одгледувањето и воспитувањето на хендикепираните деца.

Првиот извор на тешкотии произлегува од фактот дека на родителите им е потребен извесен, индивидуално различен, временски период да се прилагодат и да го прифатат хендикепираното дете.

Прифаќањето на детето во раната возраст не значи дека тој став на прифаќање ќе биде траен.

Основа за правилно одгледување и понагласена и посоодветна помош во целокупното воспитување, односно оспособување за посамостоен живот, во голема мерка ќе биде детерминирано од повеќе фактори при што мошне значајно е да споменеме дека прифатеноста на детето во семејниот амбиент може да одигра исклучителна улога на овој план.

За жал овој фактор на прифатеност по правило е мошне отежнат, бидејќи како што нагласивме постојат бројни причини што влијаат во нарушувањето на односите во семејството како помеѓу сопружниците, така и помеѓу другите членови при што се запоставуваат другите деца за сметка на хендикепираното.

Притоа родителите доаѓаат во ситуација да се соочат со дилемата дали хендикепираното дете да го сместат во соодветна специјализирана институција за прифаќање и рахабилитација на такви деца или детето да го задржат во семејството и самите да се грижат за него. Дилемата е голема, необично значајна и исклучиво сложена за родителите, зашто со одењето на детето од семејството во соодветна установа тоа е лишено од родителска љубов, внимание и близок контакт, што тешко ги погодува и детето и родителите. Од друга страна стои и потребата дека детето треба да биде прифатено од соодветна установа на третман, зашто таму ќе му се даде стручна и друга помош со која, со примена на соодветна рехабилитација, ќе му се ублажат последиците на попреченоста во границите на објективните можности. Значи, во овој случај родителите се наоѓаат пред втор проблем во однос на изборот на обликот за третман на нивното дете, за што исто така треба стручно да им се помогне и да се советуваат.

Во времето кога детето треба да појде на училиште се утврдува дали постои психофизичка готовност за тоа поаѓање. Кога се работи за хендикепираните деца и родителите и воспитувачите се наоѓаат пред големи сериозни дилеми. Ниту законодавците таа дилема не успеале да ја решат на соодветен начин. Во некои земји постои голема развиена практика на интеграција (главно во развиените западни земји). Во поранешниот Советски Сојуз и во земјите со сличен образовен систем постоела голема развиена мрежа на специјални училишта. Во Хрватска се развиени облиците на интеграција на хендикепираните во средината на нехендикепираните врсници, додека во другите поранешни југословенски републики се нагласени издвоените облици на школувањето. Искуствата во интеграционите процеси многу варираше, првенствено во зависност од социјално-економското и културното ниво на земјите во кои е спроведувана интеграција на хендикепираните. Но сепак може да

се рече дека и таму каде што за тоа во прво време се истакнувало многу нагласен оптимизам, е воспоставен пореален став кон овој проблем. Многу е симптоматичен насловот на еден труд на тема за интеграцијата "Ретардирани во општеството: Нивна или наша желба" (4).

Со оглед на тоа што некои автори ја нагласуваат или пренагласуваат интеграцијата или сегрегацијата во однос на третманот на хендикепираното лице, тешко може да се потврди вистината за тоа чија е жлебата за таков третман, дали на тие што ги форсираат ваквите или онаквите ставови или е тоа желба и потреба на самото хендикепирано дете. Не навлегувајќи во овие проблеми сметаме за потребно да потенцираме дека не може да се избегне грешката ако се оди во екстремни стојалишта, бидејќи овој проблем е врзан за мноштво претпоставки и погодности што треба да бидат обезбедени како во семејството така и во средината и пошироко во општествените системи во областа на здравството, образованието, социјалната политика итн.

Потреба од помош на семејството на хендикепираните лица

Хендикепираното лице има исти потреби и исти права како и која и да било друга индивидуа. На хендикепираното дете како и на здравото му е потребна љубов, заштита и воспитување, за да се развие оптимално. Потребно му е стимулирање на социјална интеграција, потребни му се позитивни услови во средината за учење, за правилно развивање на своите потенцијали, за да научи да се бори со животните проблеми. Потребно е хендикепираното лице да го најде своето место во општеството и да стане продуктивен член на својата заедница.

Денес се смета дека хендикепираните деца треба да живеат во своите семејства, во природно социјално милје. Неоспорно е дека хендикепираноста претставува континуиран проблем на определени неспособности на хендикепираното лице во текот на целиот негов живот. Третманот и рехабилитацијата треба да имаат единствена цел: искористување до максимум на способностите кои хендикепираните ги поседуваат.

Кога ги набљудуваме наведените проблеми кои со себе ги носи семејството не е тешко да се претпостави дека на многу од родителите им е потребна помош, која би им овозможила подобра адаптација на присутните психолошки и социјални проблеми. Во зависност од возраста на хендикепираното лице, како и од степенот на хендикепираноста на членот на семејството и помошта ќе биде различна и давана од различни профили на стручњаци. Ако се работи за тешки облици на хендикепираноста првата советодавна помош на родителите ќе им ја

даде дефектологот (кога детето ќе појде во градинка, односно во училиште).

На некои родители им е потребна клиничка, односно психолошка или психијатриска помош, а на некои пак помош од социјален работник кој би ги решил нивните секојдневни проблеми од практична природа. Во последно време се инсистира на советување во кое ќе биде застапен тим на стручњаци и каде што секој стручњак од својот домен ќе дава советодавна помош.

Грижата за инвалидизираниот член на семејството бара повеќе време и напор отколку грижата за здрав член. Затоа, практичната помош е добредојдена, без оглед дали се однесува на помош во домаќинството, на другите деца или грижа околу инвалидизираниот член.

Покрај ваквата помош, на семејството треба да му се даде и организирана општествена заштита. Општествената заштита е насочена кон преземање мерки и постапки кои се однесуваат на:

а) Превенција, под која на прво место се подразбира создавање поволни општи услови за живот и работа во општеството, при што посебно внимание на општеството се насочува кон постоење поволни услови за раѓање на здраво потомство, на нега, подигање и воспитување на децата;

б) Надминување на причините и последиците на хендикепот, при што општеството е должно да обезбеди систематско проучување на причините и настанувањето на хендикепот, начините и условите тие да се отстрануваат, односно тие да се сведат на минимум, при што е извесно дека ниту причините ниту последиците на хендикепот не можат целосно да се отстранат.

Покрај претходно споменатите активности општествената заштита опфаќа и решавање на разни задачи и проблеми како што се:

- распоредување на хендикепираното дете;
- утврдување и изведување на постапката за рехабилитација;
- здравствена и социјална заштита на хендикепираното дете;
- избор на соодветно занимање и професионално оспособување на хендикепираните лица;
- вработување на хендикепираните лица на соодветно работно место.

Помош на семејството изразена преку соработка со установи, организации, органи и поединци

Досегашната практика и дефектолошките истражувања на наши и странски автори на подрачјето на соработката помеѓу семејството, установите, организациите, органите и определени стручњаци недвосмислено покажуваат дека од адекватната соработка во многу зависи подброто напредување на детето во психичкиот и физичкиот развој, а особено во забрзувањето и успешноста на мерките во рамките на целокупниот третман.

Се поставува прашањето како да се остварува таа соработка? Родителската куќа е прва средина во која хендикепираното дете започнува да учи за себе и за другите. Природно е дека тоа бара повеќе стимулирање и посебни облици на поддршка во однос на нехендикепираното дете. Потребно е родителите и другите членови на семејството што би можеле да го мотивираат хендикепираното дете на разни видови активности да се информираат на најдобар можен начин. Родителите како природни учители, треба да учат како ќе го воспитуваат своето дете. За таа цел училиштето е должно да организира воспитна помош на родителите. Затоа на родителите ќе мора да им се помогне со сите расположиви видови на соработка, со цел за нивно упатување и образование.

Под образование на родителите се подразбира:

1. Промена на ставот за одбивање на неприфаќањето за своето хендикепирано дете.
2. Запознавање на родителите со преостанатите, очуваните функции кои треба максимално да се развиваат.
3. Разбирање и прифаќање на своето дете што има потреба како и секое друго дете и обрнување вонредна грижа и внимание на тоа дете.

Воспитувањето на родителите, односно работата и соработката со нив се одвива во поголем случај низ родителски состаноци, посета на семејството и други облици на соработка на кои по пат на разговори и предавања родителите ќе се запознаат со проблемите на своите деца и така и самите ќе се воспитуваат.

Родителските состаноци на родителите им овозможуваат:

- Развивање на чувствата на припадност, односно родителите согледуваат дека постојат и други со слични проблеми, а интересите и можностите ја зголемуваат врската помеѓу дефектологот, родителите и децата;

- Им се овозможува на родителите да дознаат од прва рака за воспитните проблеми и проблемите на однесувањето во одделението и

осигуруваат основа за континуитет помеѓу родителскиот дом и училиштето, односно установата во третманот на детето.

На дефектолозите и другите стручни соработници родителските состаноци и среќавања им овозможуваат:

- со помош на родителите да решаваат воспитни проблеми, било во училиштето или во родителскиот дом (пушење, скитање, изостанување од училиштето, задоцнување итн.);

- да ги запознаат родителите со постигнатиот успех во училиштето, односно во установата. Дали е тој успех адекватен или не на способностите на ученикот и што би требало да се направи за да се поправи;

- да ги запознаат родителите со можностите за професионалното оспособување на хендикепираните деца и младинци.

Во текот на живеењето со инвалидизираното лице, семејството доаѓа во контакт со различни стручни лица како и со установи и организации. Семејството особено ги цени стручњациите кои:

- се однесуваат кон нив и нивното хендикепирано дете со внимание и почит;

- отворено и чесно комуницираат со нив;

- ги споделуваат со нив информациите и искуствата;

- даваат јасни и сеопфатни објаснувања во врска со:

- а) улогата и одговорноста на службите;

- б) правните прописи во средината во која живеат, и

- в) правата на хендикепираното лице.

Патронажна стручна помош на семејството

Патронажната или мобилната стручна служба ги организира и опфаќа разните облици на работа во семејството на кои им е заедничко: да им доаѓа кај нив дома. Таа помош е стручна и во неа учествува дефектолог или некој друг стручњак и работи по индивидуална програма со детето и родителот. Таа, пред сè, се користи за децата кои поради оддалеченоста, недостатокот на други форми за помош од таа природа на оштетување (на пример, повеќестепената оштетеност), не можат редовно да користат друг вид стручна интервенција. Во практиката за сега се проверени две форми на оваа служба:

- таа што се користи кај потешко ретардираното дете од предучилишна возраст кое е веќе тимски обработено во соодветна установа;

- таа што се користи кај умерено и потешко ретардираните деца од училишна возраст, кои поради оддалеченоста не можат да бидат

оспособувани во одделенијата или во заводи за такви деца. Оваа форма на работа ја изведуваат дефектолози и други стручњаци, како и активисти на друштвото за помош на ментално ретардирани лица. Родителите понекогаш доаѓаат со тие деца во установата за такви лица во местото каде што живеат, каде што дефектологот и другите стручњаци им покажуваат што и како да работат со детето дома. (6)

Особено е важно во програмите на дефектолошката патронажна работа да се вклучат и членовите на поширокото семејство. Улогата на бабата, дедото, браќата и сестрите и другите роднини може да помогнат многу во постигнувањето на заедничката цел - хендикепираното дете да учи и да се развива за да биде прифатено од соседите и од пошироката заедница..

Во некои земји постојат специјализирани тимови за проценка на детскиот развој што можат да го утврдат степенот на развојот од различен аспект (физички, социјален, говорен, степен на независност итн.). Врз основа на нивниот наод на родителите им се сугерираат активности за помагање на развојот на детето, што може да се изведуваат дома. Кај нас таа улога ја вршат развојните советувашишта, односно заводите за ментално здравје.

Во оваа фаза, тимот треба да добие некои сознанија во врска со состојбите во семејството. Исто така, тој треба да биде сигурен дека сугестиите што ги дава се реални и остварливи. Советите во врска со дополнителните активности треба да произлезат од заедничкиот договор со семејството, а не да бидат едноставно препишани. Во согласност со родителите еден член од тимот може постојано да биде во контакт со семејството заради модификација на активностите, ако се покажат нереални.

Како дополнување на активностите во претходно споменатите програми, потребно е хендикепираните лица да се вклучат во програмите за предучилишна возраст што се наменети за другите деца во установите како што се: јаслите, градинките, забавиштата и центрите за дневен престој.

Многу хендикепирани деца се успешно вклучени во овие програми, што претставува голема помош за нивните родители. Тоа им овозможува одмена во нивните дневни обврски околу детето и можност да се сретнуваат со други родители и со стручњаци од овие установи за размена на идеи и искуства. (1)

Слични активности постојат и со хендикепирани деца од училишна возраст кои се вклучуваат во основното и средното образование во посебни или редовни училишта.

Исто така определени активности треба да постојат и во поддршката на семејството во оспособувањето и вработувањето на

лицето со пречки во психофизичкиот развој. Посебна помош на семејството треба да му се даде околу изборот на обликот на оспособувањето и околу изборот на занимањето на нивното инвалидизирано лице. Слична помош треба да му се даде и околу пронаоѓањето и изборот на работното место и вработувањето.

Прашања поврзани со бракот и родителството на хендикепираните лица

Инвалидизираните лица имаат ограничени можности да сретнуваат врсници слични на нив. Во иста позиција се и нивните семејства кои заради големата заштита на своето дете, избегнуваат пријателства.

Во минатото, многу ретко се зборувало за сексуалните потреби на инвалидизираните лица, не водејќи сметка дека и тие во тој поглед се еднакви со другата популација. Инвалидите, особено оние со интелектуални ограничувања биле третирани како асексуални личности, како од страна на нивните семејства, така и од стручњаците. Затоа, сексуалното образование и поддршката за воспитувањето на личните контакти, ретко биле предмет на дискусии.

Од неодамна социјалните и сексуалните потреби на инвалидите од сите возрасти добиваат соодветен третман, од аспект на борбата против сексуалната злоупотреба, како и позитивната мотивираност за создавање пријателства, брак и родителство.

Многу инвалиди влегуваат во брак и се успешни родители, а некои родители можат да станат инвалиди откако оформиле семејство.

Во колкава мерка инвалидите кои создале семејство ќе наидуваат на пречки ќе зависи од културните и социјалните потреби на средината во која живеат. На пример, постои голем страв од наследност на инвалидитетот, како и сомневање во способноста на инвалидот да се грижи за семејството.

Инвалидите што го направија пионерскиот чекор во остварувањето на овие општо прифатени човекови права, придонесоа за промена на јавното мислење во врска со овие прашања. (1)

Прашања поврзани со стареењето и староста на хендикепираните лица

Нов предизвик на човештвото претставува големината на очекуваната должина на живеење, како на инвалидите, така и на нивните родители. Не ретко се случува постари инвалиди сами да се грижат за своите стари и изнемоштени родители. Тоа претставува огромна бариера

на нивната сопствена независност. Овие ситуации може да се споредат со безброј примери на жени кои биле принудени да ја жртвуваат својата кариера, брак или мајчинство за да ѝ се посветат на грижата за своите стари родители или родителите на својот брачен другар.

Затоа, многу е важно овие проблеми да бидат разгледани од целото семејство, пред да настапи неповолната ситуација и да му се даде можност на инвалидизираниот член јасно да го изрази својот став и да преземе соодветна акција. Во таа смисла, на семејствата треба да им се даде голема помош од страна на надлежните институции.

Процесот на стареење е особено тежок за инвалидите.

Најболните ситуации се оние кога треба да се подготват за загуба од најблиските и да им се даде утеха. Меѓутоа, многу подобро е тие да се вклучат во сè што се случува и да им се даде можност да ги изразат своите чувства, стравувања, збунетост и беспомошност што секогаш одат заедно со загубата. Тоа ќе им овозможи да ја задржат контролата над своето однесување.

Заклучни размислувања

Организирањето и целокупната заштита на семејството и хендикепираното лице се темели врз определбите во новиот Устав на Република Македонија, каде што инвалидното лице како и семејството имаат право на посебна заштита.

Имајќи ја предвид улогата на семејството во остварувањето на био-социјалната репродукција, логично произлегува потребата од организирана помош на семејството, а посебно на семејството со хендикепирано лице во целокупните процеси на општествено-економскиот развој, а посебно во нивната трансформација во сегашните услови на транзиционен период.

Во таа насока мора да продолжат напорите за поцелосно регулирање на прашањата поврзани со семејството и воспитувањето на децата низ повеќе системски закони, меѓу кои особено од областа на општествената заштита, социјалната заштита, демографската политика и др.

Неопходни се коренити промени за да се остварат еднакви права за инвалидизираниите лица, со цел да го заземат своето вистинско место во општеството и, што е уште поважно, општеството целосно да ја искористи нивната креативност и способност.

Повеќе индикации во сегашни услови укажуваат дека голем број семејства се соочуваат со решавањето на потешки и посложени егзистенционални проблеми, чии разрешувања мораат да најдат

посоодветно место на планот на вработувањето, решавањето на станбените проблеми, можностите за школување на своите деца, поширок регистар на права и нивно подоследно остварување за инвалидните лица и др.

Општеството е соочено со актуелностите и потребите од организирање и спроведување превентивни мерки во навременото спречување на асоцијалните појави што заземаат поширок замав во посебно време како што се криминалот, проституцијата, дрогата, неконтролираното експлоатирање на женската младина во приватниот сектор и др.

Во таа смисла е посебно значајно да се преземат мерки во организирање на слободното време на младите со поширок регистар на работно-културно-забавни и други содржини ако општеството сака да има здраво семејство и повисок степен на продуктивност во работењето на сите подрачја.

Општествената грижа треба да биде посебно организирана за семејствата со хендикепирани деца, обезбедување на определен регистар на законодавни права и други облици на помош што се однесуваат пред сè, на специфичните потреби, извештаи и проблеми поврзани со превентивата, одгледувањето, здравствената заштита, воспитанието и образованието, оспособувањето и вработувањето и нивната социјална интеграција.

На инвалидите и нивните семејства, како и на сите други граѓани, треба да им се обезбеди еднаков пристап кон образованието, здравствените и социјалните услови, како и можностите за домување и вработување. Тоа бара посебни напори во рамките на усовршувањето на целокупната нормативна дејност на нашата држава согласно определбите нормирани во Уставот на Република Македонија.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Peter Mittletr i Helle Mitttler: Familime and Disability, Occasional Papers Servies, No. 10, 1994 (Во превод: Семејството и инвалидитетот, во издание на Сојузот за помош на ментално ретардираните лица)
2. Сулејман Машовиќ: Семејството, хендикепираното дете и стручната помош "Преглед" бр. 1-2/85
3. Душанка Андрејевиќ " Отворимо врата, Београд, 1994 год.
4. Сулејман Хрница и сораб.: Ометено дете, Београд, 1991 год.
5. Цонка Николић - Симончић: Социологија хендикепираних особа, Београд, 1994 год.
6. Јан Улуога: Некои форми на работа со родителите и ретардирани деца "Порака", 1975

год.

Ljupco AJDINSKI

THE FAMILY AND THE HANDICAPPED CHILD

(Summary)

The article analyses the family with a handicapped child and the problems that accompany such a family. It also emphasizes the role of the family, since the handicapped child needs the support of his own family in order to be able to do his daily activities and to make progress. The family is expected to be a major factor in the rehabilitation improvement and social integration of the child.

The article also elaborates on a number of particular problems: the reaction of the family on hearing they have a handicapped child; some important aspects of the treatment; the need for close contact with other such families, with professional institutions and specialists during the rehabilitation treatment; the public-health nursing treatment; ageing and old age problems; the behaviour of the environment towards families with handicapped children and towards the children themselves at home, at school and at work.